

IV. Література XX ст.

Тема 30. Остап Вишня (1889 — 1956)

Остап Вишня (Павло Михайлович Губенко) — український сатирик та гуморист, перекладач, журналіст. Увів у літературу жанр «усмішка».

«Мені нове життя усміхається. І я йому усміхаюсь! Через те й усмішка!» (Остап Вишня).

Остап Вишня - автор усмішок, гуморесок, фейлетонів, політичних памфлетів, літературно-мистецьких нарисів, рецензій. За життя письменника було видано більше 100 збірок («Мисливські усмішки», «Вишневі усмішки» (сільські, закордонні, кооперативні, театральні) та ін.), деякі з яких перевидавалися.

Його називали «королем українського тиражу», бо своїми творами захоплював широке коло читачів.

Особливості творчого стилю Остапа Вишні:

- герой більшості творів - простий трудівник-життєлюб, мудрий і дотепний, нещадний до злодіїв та ворогів;

- тематика творів пов'язана із злободенними проблемами часу:

- українське село у віковичних злиднях;

- доля інших народів (наприклад, кримських татар);

- розвиток української культури (література і театр);

- потяг неосвічених людей до нового життя;

- партійна ідеологія;

- проблеми розвитку національної мови;

- відродження національної гідності українського народу;

- природа як джерело краси і натхнення тощо;

. - багатство відтінків у змалюванні образів;

- соковитий народний гумор;

- дотепність;

- правдиво змальовані характери персонажів;
- один із основних засобів характеристики персонажів - колоритні діалоги;
- застосування прийому зіставлення та поєднання в межах одного твору різних лексичних «шарів» і стилів - побутового і політичного, літературного і ділового, високого й буденного;
- використання пейзажів;
- посилена увага до окремих деталей, їх обігрування.

Фейлетон (від фр. «лист», «аркуш») - невеликий за обсягом жанр художньо-публіцистичної літератури злободенного змісту, який характеризують сатиричність, динамізм викладу, невимушена композиція, пародійність, застосування позалітературних жанрів тощо.

Гумореска (від лат. «волога») - невеликий віршовий, прозовий або драматичний твір з комічним сюжетом, що відрізняється від сатири леткою, жартівливою тональністю. У гуморесці сміх постає у вигляді доброзичливої, емоційно забарвленої критики в дотепній, парадоксальній, іронічній, гротескній, пародійній формі.

Усмішка - різновид гуморески, синтез гумористичного оповідання, анекдоту і фейлетону, характеризується лаконізмом, дотепністю, обов'язковою присутністю автора, поєднанням побутових замальовок, жанрових сценок з частими авторськими відступами.

«Моя автобіографія»

Жанр: гумореска

Композиція твору відповідає формі ділового паперу - автобіографії.

У «вступному» етюд-розділі автор розповідає про те, де й коли народився, про батьків та дідів. Другий і третій етюди присвячені етапам навчання, формування світогляду майбутнього письменника.

Гумореска скомпонована з окремих невеличких розділів-«фресок». Автор «вихоплює» найяскравіші епізоди, події. Це не лише життєпис, а й аналіз пережитого автором. Гострий на слово гуморист постає серйозним і вдумливим.

Гумореска насичена розмовною лексикою, розповідними інтонаціями. Комізм ситуації базується на контрасті. Твір вражає людяністю, щирістю.

Максим Рильський про гумореску Остапа Вишні «Моя автобіографія»: «Тут - увесь Вишня: любов до життя, любов до людини, іронія до отого «щасливого» дитинства...»

Стислий переказ усмішки

Письменник не має жодного сумніву, що він таки народився, хоч мати років з десять казала синові, що його «витягли з колодязя, коли напували корову Оришку». Ця подія відбулась 1 листопада (за ст. ст.) 1889 року, в містечку Груні Зіньківського повіту на Полтавщині. Але насправді він народився на хуторі Чечві, поблизу Груні в маєткові поміщиків фон Рот, де працював батько.

Умови для розвитку були непогані, бо мама була поруч малого сина, годувала його, а він їв, спав і ріс собі помаленьку.

Один дідусь, швець, жив у Лебедині, другий, хлібороб, у Груні.

У батьків було аж сімнадцятеро дітей, «бо вміли вони молитись милосердному». Одного разу батько сказав про сина, що той писатиме, і це віщування з часом справдилось. Письменниками так просто не стають. Їх завжди супроводжують якісь, незвичайні явища, події, а якщо цього у житті не буває, то не буває й письменника..

Однак головну роль у становленні майбутнього письменника відіграє все ж таки природа - картопля, коноплі, бур'яни. Саме вона навівала на дитину різні думки, а дитина сиділа собі і думала, думала. Все це відбувалося на городі, у картоплі, де хлопець сидів і колупав ямку, підриваючи картоплю.

Хлопчик ріс нервовим, вразливим змалку.

«Як покаже, було, батько череска, або восьмерика - моментально під ліжко й тіпаюсь».

З раннього дитинства добре запам'яталась авторові одна подія: «Упав я дуже з коня. Летів верхи на полі, а собака з-за могили як вискочить, а кінь убік! А я лясь! Здорово впав. Лежав, мабуть, з годину, доки очунявся... Тижнів зо три після того хворів».

Тоді він зрозумів що, мабуть, потрібний для літератури, якщо в такий момент не вбився. Ось так проминули перші роки дитинства. Пізніше хлопця віддали до школи не простої, а «Міністерства народного просвещенія». Вчив старенький учитель Іван Максимович, білий, як бувають хати перед зеленими святами. Вчив сумлінно, інколи застосовуючи лінійку, що ходила по школярських руках. Може, ця лінійка виробляла літературний стиль. письменника.

«Вона перша пройшлася по руці моїй, оцій самій, що оце пише автобіографію. А чи писав би я взагалі, коли б не було Івана Максимовича, а в Івана Максимовича та не було лінійки, що примушувала в книжку зазирати?»

Саме тоді почала розвиватися у автора «класова свідомість», і хоч за наказом батька він цілував пані ручку, та потім толочив їй квіткові клумби, тобто поводився, «як чистий лейборист». А коли пані починала кричати на хлопця, він ховався під веранду та й шепотів: «Пожди, експлуататоршо! Я тобі покажу...»

До школи пішов дуже рано, не було й шести років. Коли скінчив школу, батько повіз сина в Зіньків у міську двокласну школу. Цю школу закінчив 1903 року, зі

свідомостю, яке дозволяло «бути поштово-телеграфним чиновником дуже якогось високого (чотирнадцятого, чи що) розряду». Але працювати було ще рано, бо хлопцеві виповнилося лише тринадцять років.

Повернувшись додому, а батько сказав, що доведеться знов його вчити, а в сім'ї було вже дванадцять дітей. Мати повезла сина до Києва у військово-фельдшерську школу, адже батько як колишній солдат, мав право в ту школу дітей оддавати на «казьонний кошт».

Уперше попавши до Києва, автор йшов, роззявивши рота, бо все йому було цікаво. Закінчив школу, став фельдшером. А потім було нецікаве життя. Служив, вчився. Згодом вступив до університету.

Найбільше враження на автора справила книга «Катехізіс» Філарета. Її треба було не просто читати, а знати напам'ять. Дуже любив книжки з м'якими палітурками: «їх і рвати легше, і не так боляче вони б'ються, як мати, було, побачить. Не любив «Руського паломника», що його років двадцять підряд читала мати. Велика дуже книжка. Як замахнеться, було, мати, так у мене душа аж у п'ятах. А решта книг читалася нічого собі».

У 1919 році почав писати в газетах, підписуючись псевдонімом Павло Грунський. Перші матеріали - фейлетони.

1921 року працював в газеті «Вісті» перекладачем. Перекладаючи, зрозумів, що треба цю справу кинути і стати письменником:

«Он скільки письменників різних є, а я ще не письменник. Кваліфікації, - думаю собі, — в мене особливої нема, бухгалтерії не знаю, що я, - думаю собі, - робитиму».

Зробився Остапом Вишнею та й почав писати...

«Мисливські усмішки»

Особливе місце у творчості Остапа Вишні посідає тема любові до рідної природи, змалювання її краси. М. Рильський: «Остап Вишня - справжній мисливець, і при тому поет полювання».

Збірка уміщує найпоетичніші твори Остапа Вишні, які називають ліричними поезіями в прозі. Це оригінальний синтез народного анекдоту та пейзажної лірики («Відкриття охоти», «Заєць», «Сом», «Вальдшнеп», «Перепілка», «Дикий кабан, або вепр», «Як варити і їсти суп із дикої качки» та ін.)

Особливості «Мисливських усмішок»:

- поєднання гострого сарказму і м'якого ліризму, поетичності в осягненні світу, ніжності у ставленні до природи;

- герої - благородні, розумні, кмітливі люди, веселі оповідачі, знавці безлічі мисливських історій, піклувальники про охорону природи. Вони, здається, не

полювали по-справжньому: найважливішим під час полювання для них було помилуватися світанковими ранками, тихими вечорами над озерами;

- проблеми, що підняті, - людина і природа, людина і вічність буття;
- виховують любов до природного середовища, навчають дбати про нього для майбутніх поколінь.

Художні компоненти «Мисливських усмішок»:

- дотеп;
- анекдот;
- пейзаж, що виконує важливу композиційну або ідейно-смыслову функцію;
- портрет;
- пісня;
- авторський ліричний відступ;
- порівняння;
- епітети;
- персоніфікація;
- гіпербола.

Головним персонажем «Мисливських усмішок» є мисливець чи рибалка, який з почуттям гумору розповідає цікаві бувальщини. Як правило, в основі «невигаданих» історій лежить такий улюблений засіб народної творчості, як художнє перебільшення.

Автор постає в «Мисливських усмішках» як поет рідної природи - великий гуманіст, що змалював колоритних мисливців і рибалок, безмежно закоханих у рідні озера і ліси, річки і гаї. У щоденнику за 23 січня 1952 року Остап Вишня писав: «їздили полювати. Це не вперше і не востаннє. Нічого! І як радісно, що я нічого не вбив»

«Сом»

Жанр: усмішка

Ідейний зміст твору: З великим замилюванням описує Остап Вишня природу — річку Оскіл, диких каченят: «Заплава річки Осколу, де він у цьому місці розбивається на кілька нешироких рукавів, заросла густими очеретами, кугою, верболозом і густою, зеленою соковитою травою. Як увійдеш, картуза не видно! Шумить заплава в травні та в червні...»

Письменник з гумором розповідає неймовірні бувальщини про сомів, їхні звички, про пригоди, що трапляються з рибалками. І хоч у цих пригодах багато перебільшень, це не заважає читачеві весело сміятися й дивуватися багатству та красі нашої рідної природи.

Стислий переказ усмішки

За славним містом Енськом на Харківщині тече річка Оскіл, що впадає у Північний Донець. Її заплава розбивається на кілька рукавів, зарослих густими очеретами, верболозом, соковитою травою. І скрізь сила-силенна озеречок, вкритих густою зеленою ряскою, лататтям, лілеями. Пливають, бувало, на човні дівчата, уквітчавшись білими лілеями, і тихо пісню співають.

Чарівна річка Оскіл! А скільки там диких качок! Як сядете на човна-довбанку й попливете тихо єриком, то неодмінно побачите чирятку-маму з чиряточками, що, мов мишенята, шмигають, болотяних курочок, лисок, крижнів, широконосок. Гуляють качатка, у теплій воді купаються...

Якраз проти радгоспу річище в Оскола широченьке, вода чиста-чиста. Дід Панько розповідав, що там така глибочінь - і дна не дістанеш. Але купатися там не можна, закрутить, завертить і немає чоловіка. Живуть там величезні соми. Якось дід Панько сидів із паном на березі. Пливе великий табун панських гусей. Раптом один гусак як закричить. Залопотів крилами і зник під водою, а на тому місці щось як ляпне по воді, ніби чорною лопатою. Сом!

Вирішили дід із паном впіймати того клятого сома. Коваль зробив спеціального гака, насадили туди, як приманку, підсмажену гуску, прив'язали налигачами до осокара й закинули вночі в річку. Сидять, дрімають, слухають пісню, що її Христя про пана виспіває. Пан ніби не чує, налигача в руці тримає. Раптом як смиконе! І потягло! Пан віршовку тримає, а дід - пана. Панько кричить, щоб від пускав, адже налигач все одно до дерева прив'язаний, а пан вирішив поводити сома, щоб стомився. Довго водили, поки й витягли рибику - пудів на п'ять! Розчинили - а там таке, що й поперелякувалися. Справа в тому, що в пана пропав мисливський собака Джой. Де тільки пан його не розшукував, листи писав - немає. А Джой любив у річці купатися. От сом його й ковтнув, усередині нього знайшли хвоста й шерсть собаки. Дід Панько сказав панові, що його Джой знайшовся. На питання пана, де ж він, Панько відповів, що пан сам його з'їв із сомом. Було тоді всім від пана, але й панові було гикавки та нудоти.

Коли діда питали, чи він не обманює, той відповідав, що навіть у книжці відомого письменника Сабанєєва описано, як в Уфимській губернії сом проковтнув ведмедя. Соми — вони такі, й катера б проковтнули, та шуму бояться.

Сом - дуже сильна риба, могутня. Якось один дуже завзятий рибалка розповів, що вудив він на. Дніпрі. Раптом повз нього проти води промчав човен - і без мотора. Потім став на місці, закрутився, а з нього почувся одчайдушний крик про допомогу. Рибалка підплив ближче, а там - дідок переляканий. Однією рукою в човна вчепився, а друга у воду звисає - заплуталася у волосіні. Тільки рибалка хотів допомогти, а сом як рвоне - так і домчав два човни де сусіднього села. Коли

втомився, то рибалкам здалося зачепитися за кущ і зупинитися, Витягли сома, а той завбільшки з човен. Ледь руку дідові не перерізав.

Сом - риба осідла, живе в якійсь ковбані. Найкраще ловиться літніми ночами. Інколи в його череві можна знайти й холодну закуску, наприклад, копчену ковбасу, шпроти й т. ін.

Інтересна риба сом!